

ВИЩА ШКОЛА

УДК 37.015.3

О. О. БАРЛІТ

кандидат педагогічних наук, доцент

КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”

Запорізької обласної ради

А. Ю. БАРЛІТ

Запорізький національний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ БУЛЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті доведено актуальність соціально-педагогічної та психологічної проблеми буллінгу в освітньому середовищі, обґрунтовано необхідність систематичного вивчення цієї проблеми та підготовки педагогів до реалізації системи ефективної протидії буллінгу в освітньому середовищі. За результатами проведеного опитування студентів педагогічного коледжу зауважено на недостатній обізнаності педагогів про причини та форми буллінгу в освітньому середовищі. Наголошено на необхідності впровадження інноваційних форм і методів вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: буллінг, насилля, насильство в освітньому середовищі, психологічна безпека.

Повноцінний розвиток і реалізація індивідуальних можливостей, здібностей дитини в навчальних закладах можливі тільки в певних умовах. Ключове місце серед них посідає якість міжособистісного спілкування та психологічної безпеки в освітньому середовищі. У свою чергу, психологічна безпека освітнього середовища виражається в захищеності від насильства у взаєминах для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Але сучасний життєвий контекст не виключає явище насильства з процесів навчання та виховання. На жаль, навчальні заклади не тільки відіграють важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а й є місцем, де вони досить часто зазнають насильства [1].

Насильство в освітньому середовищі може мати як поодинокий, так і регулярний, тривалий характер і мати фізичну або психологічну форму [2, с. 35]. Найбільш точно відображає насильство тривалого характеру в освітньому середовищі “буллінг”.

Буллінг – це фізичне або психологічне насильство тривалого характеру, спрямоване від однієї людини (групи осіб) на іншу людину (групу осіб) [1].

Важливе значення в розвитку теорії буллінгу має праця Ольвеуса (Olweus) (1978 р.) [3]. Розроблена цим автором модель буллінгу в освіт-

ньому середовищі була основою подальших досліджень цієї проблеми для таких авторів, як Арора (Arora, 1998), Бесага (Besag, 1989 p.), Квек (Kwak, 1999 p.), Лейн (Lane, 1999 p.), Лі (Lee, 1999 p.), Рігбі (Rigby, 2000 p.), Роланд (Roland, 1989 p.), Сли (Slee, 1995 p.), Хезлер (Hazler, 1985 p.), Хелд (Heald, 2000 p.) [4]; І. Ачітаєва (2010 p.), О. Глазман (2009 p.), І. Кон (2006 p.), Д. Кутузова (2007 p.), О. Маланцева (2007 p.), В. Петросянс (2011 p.), А. Стрельбицький (2010 p.), Є. Файнштейн (2010 p.) та ін. [1].

Мета статті – довести актуальність соціально-педагогічної та психологічної проблеми буллінгу в освітньому середовищі, обґрунтувати необхідність підготовки педагогів до реалізації системи ефективної протидії буллінгу в освітньому середовищі.

На виконання п. 4.1 наказу Департаменту освіти і науки Запорізької облдержадміністрації від 04.12.2013 р. № 622 “Про перевірку виконання рішення колегії управління освіти і науки облдержадміністрації від 26.12.2012 р. “Про стан превентивного виховання учнів у закладах освіти м. Запоріжжя” було проведено дослідження з питання шкільного буллінгу в навчальних закладах м. Запоріжжя.

Усі виявлені під час дослідження проблеми підтверджують, що школа не тільки відіграє важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а й є місцем, де діти зазнають насильства [1].

Наголосимо, що буллінг у освітньому середовищі м. Запоріжжя існує. Серед основних видів буллінгу, які становлять особливу небезпеку для розвитку особистості, є фізичний та психологічний буллінг (насильство, пов’язане із впливом на психіку, що спричиняє психологічну травму шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість).

Відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Запорізької облдержадміністрації протягом березня – квітня 2015 р. співробітники КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР у КВНЗ “Запорізький педагогічний коледж” ЗОР провели місячник громадсько-правових знань, метою якого стало формування в майбутніх педагогів позитивного образу права як державного інституту; підвищення рівня правової культури учасників освітнього простору як складової їх громадянської компетентності з метою повноцінного виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, виховання почуття важливості прав дитини та людини; окреслення соціально-педагогічної та психологічної проблеми буллінгу в освітньому середовищі, яка є однією із головних проблем системи освіти у формуванні громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору.

Вважаємо, що при підготовці майбутніх педагогів виникає необхідність забезпечити студентів базовими теоретичними знаннями з проблеми шкільного буллінгу, формування вмінь і навичок, що мають професійну спрямованість з організації виховної роботи в умовах виникнення буллінгу в шкільних колективах.

Для студентів було проведено лекції, тренінги, групові дискусії з проблеми буллінгу, а також анкетування з означеної проблеми.

Анкетування мало на меті з'ясувати, чи зазнавали буллінгу учні коледжу в той час, коли вони були дітьми (тобто в їх шкільні роки), що та як відбувалося в них, які форми мало шкільне насильство (якщо воно було), які шляхи його подолання вони можуть запропонувати.

Анкета для студентів коледжу містила 25 запитань за двома блоками. Перший блок мав з'ясувати наявність, види та ступінь поширення шкільного буллінгу серед учнів у школі.

У відповіді на відкриті запитання (другого блоку) студентам пропонували висловити свою думку про те, що можна зробити в школі для покращення стосунків між учнями.

100% опитаних визнали, що стикалися із шкільним буллінгом у свої шкільні роки. Більш ніж половина з опитаних (60%) визнали, що досить часто їхні однокласники проявляли насилля, агресію у своїх взаєминах; 20% вважають, що це було іноді; 20% вважають, що це було постійно, причому ображали та страждали як хлопці, так і дівчата. На запитання “Які види насильства були найбільш поширеними серед учнів?” отримано такі відповіді: “умисні поштовхи, удари, стусани, словесні образи або погрози, залякування, обзивання, поширення образливих чуток, ізоляція, вимагання грошей, крадіжка, ховання особистих речей”.

Викликає занепокоєння той факт, що більшість студентів, коли були школярами, не знали, до кого можна звернутися за допомогою в навчальному закладі, якщо допомога була потрібна. Лише 6% зверталися до класного керівника чи вчителя, та жоден не звернувся до шкільного психолога. Навіть ті, хто звернувся за допомогою, визнають їх бездіяльність (4%) або наголошують, що після цього стало ще гірше.

Аналізуючи відповіді студентів, треба звернути увагу на те, що досить часто діти вигадували причини не відвідувати школу (5%), боялися взагалі виходити з дому (3%).

Відповіді на запитання “Де, на твою думку, найчастіше відбуваються насильство, знущання, агресія, цькування?” з'ясували найбільш небезпечні місця стосовно насильства в школі. Більшість респондентів стверджують, що найбільш небезпечними були класні кімнати, туалетні кімнати, коридори, їдальня та спортивний майданчик. Також із проявами буллінгу діти часто зустрічалися по дорозі в школу або зі школи.

На запитання “Як Ви вважаєте, чи знали педагоги про існування буллінгу серед дітей?” студенти відповіли наступним чином: “так” – 70%, “ні” – 10%, 20% не визначилися з відповіддю.

На запитання “Як Ви вважаєте, чи потрібно щось змінювати в організації життєдіяльності навчального закладу, щоб вирішити проблему буллінгу?” 100% студентів наголошують на тому, що зміни обов'язково потрібні, і вони готові ці зміни запроваджувати, коли прийдуть у школу в якості вчителя.

На запитання “Як Ви вважаєте, чи вплинуло ваше зіткнення з таким явищем, як “шкільний буллінг”, на ваше подальше життя?” 90% студентів відповіли “так”.

Підсумовуючи відповіді студентів коледжу, можна зробити висновок, що буллінг, тобто фізичне або психологічне насильство тривалого характеру, що спрямоване від однієї людини (групи осіб) на іншу (групу осіб) в освітньому середовищі мав місце в той час, коли студенти були ще школярами.

Результати опитування також свідчать про недостатню поінформованість педагогів про причини та форми буллингу в шкільному середовищі. Існує гостра потреба застосування психологічної та педагогічної теорії та практики в подальшому вивченні його форм і причин, психологічних характеристик учасників, впровадження інноваційних форм і методів вирішення цієї проблеми.

За результатами проведеного дослідження було надано низку рекомендацій, зокрема й інституту післядипломної освіти, серед яких були такі:

- запровадити на курсах підвищення кваліфікації всіх категорій педагогічних працівників спецкурс “Форми та методи вирішення соціально-педагогічної проблеми буллингу в шкільному середовищі”;
- сприяти розробці навчально-методичних матеріалів для проведення занять і практичного засвоєння нових тренінгових методик із формування толерантної поведінки учасників навчально-виховного процесу;
- розробити методичні рекомендації з питань мінімізації та попередження шкільного буллингу;
- провести дослідження з питань буллингу в дитячих колективах шкільних і позашкільних навчальних закладах;
- презентувати результати досліджень з питань буллингу в дитячих колективах шкільних і позашкільних навчальних закладах (методичні рекомендації, статті у фахових виданнях, статті в збірниках наукових праць, матеріалів конференцій, статті в зарубіжних наукових виданнях, висвітлення в засобах масової інформації тощо);
- провести дослідження серед слухачів КПК з питань шкільного буллингу;
- презентувати результати дослідження серед слухачів КПК з питань шкільного буллингу (методичні рекомендації, статті у фахових виданнях, статті у збірниках наукових праць, матеріалів конференцій, статті в зарубіжних наукових виданнях, висвітлення в засобах масової інформації тощо);
- здійснювати постійний методичний супровід педагогів з питань організації виховної роботи щодо попередження буллингу в дитячих колективах (консультації, надання рекомендацій, пропозицій тощо).

Висновки. Результати теоретичного аналізу та практичного дослідження соціально-педагогічної проблеми буллингу свідчать про недостатню обізнаність педагогів про причини та форми буллингу в освітньому се-

редовищі. Наголошуємо на необхідності впровадження інноваційних форм і методів вирішення цієї проблеми. Вважаємо, що під час проходження КПК необхідно забезпечити готовність фахівців системи освіти до вирішення проблем шкільного буллінгу, розуміння необхідності володіння базовими теоретичними знаннями з означеної проблеми, формування вмінь і навичок, що мають професійну спрямованість з організації виховної роботи в умовах виникнення буллінгу в шкільних колективах.

Список використаної літератури

1. Барліт О. О. Шкільний буллінг в сучасному освітньому середовищі / О. О. Барліт, А. Ю. Барліт. // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Бердянськ : БДПУ. – 2015. – Вип. 1 – С. 6–10.
2. Баева И. А. Психологическая безопасность в образовании / И. А. Баева. – Санкт-Петербург, 2002. – 271 с.
3. Olweus Bullying Prevention Program (2003) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.clemson.edu/olweus>.
4. Safe to Learn: embedding anti-bullying work in schools Department for Children, Schools and Families (DCSF) guidance [Electronic resource]. – 2007. – P. 64. – Mode of access: <http://www.anti-bullyingalliance.org.uk/media/7486/safe-tolearn.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2016.

Барліт О. А., Барліт А. Ю. Необходимость подготовки педагога в системе повышения квалификации педагогических работников к реализации системы эффективного противодействия буллингу в образовательной среде

В статье освещена актуальность социально-педагогической и психологической проблемы буллинга в образовательной среде, обоснована необходимость систематического изучения этой проблемы. Доказана важность подготовки педагогов к реализации системы эффективного противодействия буллингу в образовательной среде. По результатам проведенного опроса студентов педагогического колледжа обращено внимание на недостаточную осведомленность педагогов о причинах и формах буллинга в образовательной среде. Отмечена необходимость внедрения инновационных форм и методов решения данной проблемы.

Ключевые слова: буллинг, насилие, насилие в образовательной среде, психологическая безопасность

Barlit O., Barlit A. The Necessity of Teachers Training as a Part of Professional Development Courses for Realization of Creating the Effective Counteraction to the Problem of Bullying in the Educational Environment

The article illustrates the topical problem of bullying in an educational environment. The results of the study, devoted to the detection of the bullying in the educational institutions in Zaporizhzhya has been analyzed. Summarizing the answers of the 3d grade and 7th grade students relatively the violence in schools, it has concluded that bullying (prolonged physical or mental violence committed by an individual or a group against the individual who is unable to protect himself in the situation) remains an actual problem. The presence of both physical and psychological types of bullying was detected among school students aged 8–9 years and 12–13 years old. According to the results of the conducted study, some suggestions were made to improve the situation in the school, connected to the bullying problem.

According to the results of the survey of students of Pedagogical college the attention was drawn to the insufficient awareness among teachers about the causes and forms bullying

in the educational environment. It is also emphasized on the necessity of introducing innovative forms and methods to solve this problem.

The accent was made on the fact of distancing school and teachers from the bullying problem. It is quite common for teachers not to conceive the magnitude of the problem and do not know how to deal with it. Therefore, during the qualification promoting courses, it should be ensured the readiness of the specialists of the educating system to cope with the bullying problems in schools, to understand the necessity of the mastering the basic theoretical knowledge on the topic and to form the skills that are connected to the professional orientation of the organization of the educational work in the event of occurring bullying problem in schools.

There is an urgent need in psychological and pedagogical theory and also practice in further study of bullying's forms and causes, psychological characteristics of participants, forms and methods of solving this problem.

Key words: *bullying, violence, violence in the educational environment, psychological safety.*